

ҚУРИЛИШ СОҲАСИДА БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИ ЮРИТИЛИШ НАЗАРИЯСИ

Сайитбоев Шермирза Доткамирзаевич

Наманган Мухандислик-технология институти Иқтисод фанлари доктори, профессор

Шамситдинов Мирсаид Азмиддин ўғли

Наманган Мухандислик-технология институти Иқтисодиёт факультети талабаси

ARTICLE INFO.

Ключевые слова: Ҳисоб сиёсати, ички ва ташқи фойдаланувчилар, шартнома, фойда ва зарарлар, меҳнат шартномалари, аудиторлик, журнал-ордер, мемориал-ордер, бош-журнал, асосий воситалар, таннарх, идентификациялаш, касса, ҳисобдор шахслар.

Аннотация

Қурилиш ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини ташкилий шаклини белгилашда бу ташкилотларнинг катта-кичиклиги, уларнинг мақоми муҳим рол ўйнайди. Йирик қурилиш ташкилотларида бажариладиган ҳисоб-китоб ишлари ҳажми катта бўлганлиги учун бухгалтерия таркиби алоҳида бўлимлардан, масалан, моддий бойликлар ҳисоби бўлими, меҳнат ва унга ҳақ тўлаш ҳисоб-китоби бўлими, қурилиш ишлари ҳисоби бўлими, молиявий ҳисоб-китоблар бўлими ва бошқалардан ташкил топади. Бухгалтерия бўлимлари иш фаолиятига бош бухгалтер раҳбарлик қилади ва масъул ҳисобланади.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2023 LWAB.

Қурилиш ташкилотлари бошқа хўжалик юретиш субъектлари сингари республикамиз қонун ҳужжатлари асосида ўзларининг ҳисоб сиёсатини ишлаб чиқишлари ҳамда унга амал қилишлари лозим. Ушбу ҳисоб сиёсатида қурилиш ташкилоти раҳбарияти томонидан танлаб олинган бухгалтерия ҳисобининг ташкилий шакли, хўжалик фаолияти кўрсаткичлари, активлар, мажбуриятлар ва хусусий капитал элементларини тан олиш мезонлари, улар ҳисобини юретишга асос бўлувчи ҳужжатлар тизими, ишчи счётлар режаси, бошланғич ҳужжатлар айланиши, архив иши, товар-моддий бойликларни инвентаризациясини ўтказиш жадвали, ҳисобни юретишга доир бошқа тартиб-қоидалар ва тамойиллар аниқ ифодаланган бўлиши лозим. Қурилиш ташкилотларининг ҳисоб сиёсати ички ва ташқи фойдаланувчиларга улар фаолияти тўғрисидаги ахборотларни тегишли шакл ва мазмунда йиғиш, қайд этиш, гуруҳлаш ва жамлаш ҳамда уларни ўз вақтида етказиб бериш талабларига жавоб бериши керак.

Қурилиш ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби республикамизнинг “Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида”ги қонуни (7-модда)да кўрсатилган тўртта шакллардан бирида ташкил этилиши мумкин.

Қурилиш ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини ташкилий шаклини белгилашда бу ташкилотларнинг катта-кичиклиги, уларнинг мақоми муҳим рол ўйнайди. Йирик қурилиш ташкилотларида бажариладиган ҳисоб-китоб ишлари ҳажми катта бўлганлиги учун бухгалтерия таркиби алоҳида бўлимлардан, масалан, моддий бойликлар ҳисоби бўлими, меҳнат ва унга ҳақ тўлаш ҳисоб-китоби бўлими, қурилиш ишлари ҳисоби бўлими, молиявий ҳисоб-китоблар

бўлими ва бошқалардан ташкил топади. Бухгалтерия бўлимлари иш фаолиятига бош бухгалтер раҳбарлик қилади ва масъул ҳисобланади.

Микрофирмалар ва кичик корхоналар мақомидаги қурилиш ташкилотларида, одатда, махсус ҳисоб бўлинмаси ташкил қилинмайди. Уларда шартнома асосида ишга қабул қилинган бухгалтерга барча ҳисоб-китоб ишларини юритиш юклатилади.

Қурилиш ташкилотлари хўжалик фаолиятининг бухгалтерия ҳисоби ихтисослашган бухгалтерлик фирмаси ёки аудиторлик ташкилоти томонидан тузилган шартномага мувофиқ олиб борилганда, улар бухгалтерия ҳисобини республикамиз қонун ҳужжатларига мувофиқ равишда олиб борилганлиги учун қурилиш ташкилотлари олдида шартнома шартларига асосан жавобгар ва масъул ҳисобланадилар.

Қурилиш ташкилотида бухгалтерия ҳисоби унинг раҳбарининг ўзи томонидан юритилганда у бухгалтерия ҳисобини республикамиз қонун ҳужжатларига мувофиқ равишда олиб борилганлиги учун бевосита жавобгар ва масъул ҳисобланади.

Қурилиш ташкилотларининг ҳисоб сиёсатида бухгалтерия ҳисобини ташкил қилишнинг танлаб олинган шакли, шунингдек ушбу шаклда ҳисоб ишларининг бажарилишини тартибга солиб турувчи ички меъёрий ҳужжатлар тизими белгиланади. Бундай ички меъёрий ҳужжатлар бўлиб, одатда, бухгалтерия тўғрисида Низом, бош бухгалтер ва бухгалтерларнинг касбий маҳоратига қўйиладиган талаблар, бухгалтерлар ўртасида функционал мажбуриятларнинг тақсимооти, меҳнат шартномалари, ихтисослашган бухгалтерлик фирмалари ёки аудиторлик ташкилотлари билан тузилган шартномалар ҳисобланади.

Қурилиш ташкилотларида даромадлар, харажатлар ва якуний молиявий натижалари (фойда ва зарарлари) кўрсаткичларини тан олиш ва ҳисобини юритишнинг бир қанча усуллари мавжуд. Чунончи, даромадларни қурилиш ишлари ёппасига тугагандан сўнг, босқичма-босқич, қурилиш навбатлари бўйича тан олиш ва ҳисобга олиш мумкин. Қурилиш ташкилотлари томонидан бу усуллардан қайси бири танлаб олинганлиги ёки уларнинг ҳар бирини қайси турдаги ишлар учун қўлланилиши ҳисоб сиёсатида аниқ ифодаланган бўлиши лозим.

Бажарилган қурилиш ишларининг таннархи, шунингдек олинган фойда суммаси уларга сарфланган материаллар қийматини баҳолаш усулларига бевосита боғлиқ. Бундай усуллар бўлиб, республикамизнинг 4-сон БҲМС “Товар-моддий захиралар”га мувофиқ ФИФО, АВЭКО, идентификациялаш усуллари ҳисобланади. Белгиланган тартибга кўра қурилиш ташкилоти ушбу усулларнинг барчасидан фойдаланишлари мумкин. Бироқ, бир хил номдаги ТМЗлар бўйича бир вақтнинг ўзида баҳолашнинг турли усулларини қўллаш мумкин эмас. Шу боис ҳам, қурилиш ташкилотлари ўзларининг ҳисоб сиёсатида ТМЗлар қийматини баҳолашнинг танланган усулларини уларнинг турлари бўйича кўрсатишлари ҳамда унга амал қилишлари лозим.

Қурилиш ишларининг бир неча йилларга чўзилиб кетиши ҳисобот йилининг охирида тугалланмаган қурилишни инвентаризация қилиш ва қийматини баҳолашни, шунингдек унга сарфланган харажатларни тўғри тақсимлашни тақозо этади. Бу хусусият қурилиш ташкилотлари ҳисоб сиёсатида тугалланмаган қурилиш ҳажмини инвентаризация қилиб чиқиш, унинг қийматини баҳолаш тартибини аниқ белгилашни талаб қилади.

Қурилиш ишлари бўйича ҳисоб-китобларни ўз вақтида амалга оширилиши буюртмачи ташкилотларнинг тўлов қобилияти ва молиявий барқарорлигига бевосита боғлиқдир. Бозор иқтисодиёти шароитида буюртмачи корхоналар тўлов қобилиятини йўқотиш рискининг мавжудлиги қурилиш ташкилотларида даргумон дебиторлик қарзларни бевосита ёки ташкил қилинадиган махсус резерв эвазига ҳисобдан чиқариш усулларида бирини ҳисоб сиёсатида белгилаб қўйишни талаб этади.

Бажариладиган ишлар (хизматлар) қурилиш ташкилотлари бўлинмаларида (қурилиш

майдончалари, цехлар, омборлар ва бошқа жавобгарлик марказларида) турли бошланғич ҳужжатларни тузишни, улар айланишини ташкил қилишни, шунингдек бошланғич ҳужжатлар асосида тегишли ҳисоб регистрларини юритишни тақозо этади. Қурилиш ташкилотларида ишлатиладиган бошланғич ҳужжатлар, уларни тузиш, тақдим этиш ва ишловдан ўтказиш тартиби ҳам белгилаб қўйилган.

Қурилиш ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби журнал-ордер, мемориал-ордер, бош-журнал ва ихчамлаштирилган шакллардан бирида қўлда ёки замонавий компьютерли технологияларга асосланган ҳолда юритилиши мумкин. Ҳозирги пайтда аксарият қурилиш ташкилотларида қўлланилаётган ҳисоб шакли бўлиб журнал-ордер шакли ҳисобланади. Бу шаклда ишлатиладиган ҳисоб регистрларининг счётлар бўйича тақсимоти 1.2-жадвалда келтирилган.

1.2-жадвал. Қурилиш ташкилотларида қўлланиладиган журнал-ордерлар¹

Шакл т/р	Қайси счётларнинг кредити бўйича
1-с	5000 “Кассадаги пул маблағларини ҳисобга олувчи счётлар”
2-с	5100 “Ҳисоб-китоб счётидаги пул маблағларини ҳисобга олувчи счётлар” 5200 “Чет Эл валютасидаги пул маблағларини ҳисобга олувчи счётлар”
3-с	5500 “Банкдаги махсус счётлардаги пул маблағларини ҳисобга олувчи счётлар”
4-с	6800 “Қисқа муддатли кредитлар ва қарзларни ҳисобга олувчи счётлар” 7800 “Узоқ муддатли кредитлар ва қарзларни ҳисобга олувчи счётлар”
6-с	6000 “Мол етказиб берувчи ва пудратчиларга тўланадиган счётлар”
7-с	6970 “Ҳисобдор шахсларга бўлган қарзлар”
8-с	6100 “Ажратилган бўлинмалар, шўъба ва қарам хўжалик жамиятларига тўланадиган счётлар” 6300 “Олинган бўнақларни ҳисобга олувчи счётлар” 6400 “Бюджетга тўловлар бўйича қарзлар (турлари бўйича)” 6600 “Таъсисчиларга бўлган қарзни ҳисобга олувчи қарзлар” 6900 “Турли кредиторларга бўлган қарзларни ҳисобга олувчи счётлар”

1.2-жадвал давоми

10-с	1000 “Материалларни ҳисобга олувчи счётлар” 2000 “Асосий ишлаб чиқаришни ҳисобга олувчи счётлар” 2300 “Ёрдамчи ишлаб чиқаришни ҳисобга олувчи счётлар” 2500 “Умумишлаб чиқариш харажатларини ҳисобга олувчи счётлар” 2600 “Ишлаб чиқаришдаги яроқсизликларни ҳисобга олувчи счётлар” 2700 “Хизмат кўрсатувчи хўжаликларни ҳисобга олувчи счётлар” 3100 “Келгуси давр харажатларини ҳисобга олувчи счётлар” 3200 “Кечиктирилган харажатларни ҳисобга олувчи счётлар” 6500 “Суғурта ва мақсадли давлат жамғармаларига тўловлар бўйича қарзни ҳисобга олувчи счётлар” 6700 “Меҳнат ҳақи бўйича ходим билан ҳисоблашишларни ҳисобга олувчи счётлар”
11-с	9030 “Ишлар бажаришдан ва хизматлар кўрсатишдан даромадлар” 9200 “Асосий воситалар ва бошқа активларнинг чиқиб кетишини ҳисобга олувчи счётлар” 9300 “Асосий фаолиятнинг бошқа даромадларини ҳисобга олувчи счётлар” 9410 “Сотиш харажатлари” 9420 “Бошқарув харажатлари”

¹ Б.Ҳамдамов, К.Мисиров Бошқа тармоқларда бухгалтерия ҳисобининг хусусиятлари. – Тошкент, 2015 й.

	9430 “Бошқа операцион харажатлар”
12-с	8300 “Устав капиталини ҳисобга олувчи счётлар” 8400 “Кўшилган капитални ҳисобга олувчи счётлар” 8500 “Резерв капиталини ҳисобга олувчи счётлар” 8700 “Таксимланмаган фойда (қопланмаган зарар)ни ҳисобга олувчи счётлар” 8800 “Мақсадли тушумларни ҳисобга олувчи счётлар” 8900 “Келгуси харажатлар ва тўловлар резервларини ҳисобга олувчи счётлар”
13-с	0100 “Асосий воситаларни ҳисобга олувчи счётлар” 0200 “Асосий воситалар эскиришини ҳисобга олувчи счётлар” 0400 “Номоддий активларни ҳисобга олувчи счётлар” 0500 “Номоддий активларни эскиришини ҳисобга олувчи счётлар”
15-с	6200 “Кечиктирилган мажбуриятлар (даромадлар)ни ҳисобга олувчи счётлар” 9800 “Солиқлар ва йиғимларни тўлаш учун фойдани ишлатилишини ҳисобга олувчи счётлар” 9900 “Якуний молиявий натижани ҳисобга олувчи счётлар”
16-с	0700 “Ўрнатилмаган асбоб-ускуналарни ҳисобга олувчи счётлар” 0810 “Капитал қўйилмаларни ҳисобга олувчи счётлар”

Қурилиш ишларини турли меҳнат қуроллари ҳамда воситаларисиз амалга ошириб бўлмайди. Чунончи, ер ости ва устидаги, турли чуқурлик ва

баландликлардаги ишларни бажариш учун қурилиш ташкилотларига ҳаракатланувчи кранлар, бульдозерлар, экскаваторлар, бетон қориш машиналари, бўёқ ва оҳак пуркагич аппаратлар, электр ранда ва арралар ҳамда бошқа шу каби махсус техника, машина ва механизмлар керак бўлади. Бундан ташқари, қурилишга керакли бўлган кўп миқдордаги материалларни тайёрлаш, сақлаш ва уларни қурилиш майдончаларига ўз вақтида етказиб бериш турли таъминот, ишлаб чиқариш ва бошқа жараёнларнинг бажарилишини таъминловчи бинолар, иншоатлар, транспорт ва бошқа меҳнат воситаларига эга бўлишликни тақозо этади. Буларнинг барчаси қурилиш ташкилотларида асосий воситаларни муҳим аҳамиятга эга эканлигидан дарак беради.

Қурилиш ташкилотлари ўзларининг асосий воситалари қийматини 5-сон БҲМС “Асосий воситалар”да келтирилган тартибда баҳолашлари, шунингдек жорий ҳисобда уларни бошланғич (тикланган) қийматида, бухгалтерия балансида эса қолдиқ қийматида акс эттиришлари лозим.

1.3-жадвал
“Тасдиқлайман”
Раҳбар _____

Асосий восита бошланғич қийматининг ҳисоб-китоби²
Номи - “Опалубки” қурилиш ускунаси

Т/р	Хужжат		Операция мазмуни	Сумма	Корр. Счётлар	
	№	Сана			Дт	Кт
1	2	06.06.20	Москва заводи, машина қиймати	550 000 000	0820	6010
2	5	30.06.20	Божхона тўловлари	10 000 000	0820	6990
3	7	26.06.20	Транспорт харажати	120 000 000	0820	6990
4	9	26.06.20	Сақлаш харажати	500 000	0820	6990
5	13	26.06.20	Брокерлик хизмати	1 500 000	0820	6990
			Жами	682 000 000	0130	0820

Бош ҳисобчи _____

² Қурилиш корхонасинг маълумотлари асосида ишлаб чиқилди

Асосий воситаларнинг бошланғич қиймати уларни сотиб олиш баҳолари (ўз кучи билан қуриш ёки ишлаб чиқариш таннархи) ҳамда барча сотиб олиш, ташиб келтириш, расмийлаштириш, ўрнатиш, ишга туширишга доир қўшимча харажатлардан ташкил топади. Бошланғич қийматни топиш махсус “Асосий восита бошланғич қийматининг ҳисоб-китоби”ни тузиш асосида амалга оширилади. Ушбу ҳисоб-китобнинг яхлит шакли республикамизнинг ҳаракатдаги меъёрий ҳужжатларида белгиланмаган. Уни қуйидаги шаклда тузиш мақсадга мувофиқ (1.3-жадвал).

Ушбу ҳисоб-китоб сотиб олинган асосий воситаларни бошланғич қиймати бўйича кирим қилинишига, улар бўйича инвентар карточкаларни юритишга, шунингдек меҳнат қуроли ва воситаларини жорий ҳисоб регистрлари ҳамда ҳисоботларда акс эттиришга асос бўлади.

Қурилиш ташкилотлари бошқа хўжалик юритувчи субъектлар сингари

асосий воситалари бўйича уларнинг эскиришини 5-сон БҲМС “Асосий воситалар”да назарда тутилган усуллар бўйича умумбелгиланган амортизация меъёрлари асосида ҳисоб-китоб қилишлари лозим. Асосий воситалар турлари ёки гуруҳлари бўйича эскириш ҳисоблашнинг танлаб олинган усуллари, шунингдек қўлланиладиган амортизация меъёрларининг аниқ миқдорларини қурилиш ташкилотлари ўзларининг ҳисоб сиёсатида белгилаб олишлари мумкин. Қуйида қурилиш ташкилотлари хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда уларда эскириш ҳисоблаш усуллари кўриш мумкин:

- **Бир маромда эскириш ҳисоблаш усули.**
- **Иш ҳажмига мутаносиб ҳисоблаш усули.**
- **Эскиришни ҳисоблашнинг кумулятив усули.**
- **Эскиришни қолдиқ қийматдан ҳисоблаш усули.**

Қуйидаги жадвал ёрдамида юк ташиш машинаси бўйича амортизация эскиришни қолдиқ қийматдан ҳисоблаш усулда ҳисоб-китоб қилинишини кўриш мумкин (1.4-жадвал).

1.4-жадвал. Юк ташиш машиналари бўйича эскиришни қолдиқ қийматдан ҳисоблаш усули³

Йиллар	Амортизация-Ланадиган қиймат	Амортизация меъёри, %	Йиллик амортизация суммаси	Жамланган амортизация суммаси	Қолдиқ қиймат
1	12 000 000	40	4 800 000	4 800 000	7 200 000
2	7 200 000	40	2 880 000	7 680 000	4 320 000
3	4 320 000	40	1 728 000	9 408 000	2 592 000
4	2 592 000	40	1 036 800	10 444 800	1 555 200
5	1 555 200	-	1 355 200	11 800 000	200 000

Қурилиш ташкилотларида ишлаб чиқариш мақсадидаги барча асосий воситаларнинг ҳисобланган эскириши суммасини бевосита асосий ишлаб чиқариш счётига олиб бориб бўлмайди. Бунга сабаб шундаки, ишлаб чиқариш мақсадидаги асосий воситалар қурилиш ташкилоти томонидан олиб борилаётган барча қурилиш ишларига бир вақтнинг ўзида хизмат қилиши мумкин. Шу боис, ишлаб чиқариш мақсадидаги асосий воситаларга ҳисобланган амортизация суммалари дастлаб 2310 “Ёрдамчи ишлаб чиқариш” счётида ёки 2510 “Умумишлаб чиқариш харажатлари” счётида алоҳида очилган аналитик счётларда акс эттирилади.

Қурилиш, қурилиш-монтаж ва бошқа ишларни белгиланган муддатларда тугатилиши ва буюртмачиларга топширилишида муҳим омиллардан бири бўлиб қурилиш ташкилотларида турли хилдаги ҳамда тегишли миқдордаги материалларнинг мавжудлиги ҳисобланади. Уларга

³ Қурилиш корхонасинг маълумотлари асосида ишлаб чиқилди

қурилиш материаллари, ёқилғи, мойлаш материаллари, хўжалик инвентарлари ва бошқалар киради.

Қурилиш ташкилотларининг моддий таъминот бўлимлари материалларни ўз вақтида ва керакли миқдорда келиб тушишини таъминлашлари, моддий жавобгар шахслар эса уларнинг бутлигини ва сифатини бузмасдан сақлашлари ҳамда қурилиш майдончаларига талаб қилинган муддатларда ва миқдорларда етказиб беришлари лозим.

Қурилиш ташкилоти бухгалтериясига материалларнинг ҳолати ва ҳаракати устидан узликсиз назоратни олиб бориш, уларни тўғри ва ўз вақтида тегишли ҳужжатлар билан расмийлаштирилганлигини таъминлаш, бу бойликларнинг синтетик ва аналитик ҳисобини юритиш, улар тўғрисидаги ахборотларни фойдаланувчиларга ўз вақтида бериш каби муҳим вазифалар юклатилади.

Турли манбалардан олинган материаллар омборларда ва қурилиш майдончаларида ФИФО, АВЭКО ёки бир ўзини идентификациялаш усулларида бири асосида ҳисобланган қиймати (таннархи) бўйича ҳисобдан чиқариб борилади.

Материалларнинг буюртмачилардан, бош пудратчи ва субпудратчи ташкилотлардан олинishi ҳам юқорида келтирилган тартибга ўхшаш тарзда ҳужжатлаштирилади. Қурилиш материалларини таъсисчилардан кирим қилиниши таъсис шартномаси, баҳолар келишуви баённомасига мувофиқ тузилган счёт-фактуралар ва уларга илова қилинган ҳужжатлар асосида амалга оширилади.

Қурилиш ташкилотида келиб тушган материаллар раҳбарнинг фармойишига кўра омборларга ёки бевосита қурилиш майдончаларидаги махсус жойларга миқдор ва сифат жиҳатдан қабул қилинади. Ташиб келтиришда турли қўшимча харажатлар қилинган материаллар бўйича қурилиш ташкилоти бухгалтерияси махсус “Кирим далолатномаси” ни тузади. Ушбу ҳужжат материалларни сотиб олиш қиймати (таннархи) бўйича ҳисобга олиш учун асос бўлади.

Қурилиш ташкилотларида материаллар ҳаракатини ҳужжатлаштириш уларнинг келиб тушиш манбаларига, ташиб келтириш шартлари ва усулларига, шунингдек нима мақсадларда чиқим қилинганлиги ва бошқа ҳолатларга бевосита боғлиқдир. Шу ҳолатларда қўлланиладиган бошланғич ҳужжатлар тўғрисидаги умумий маълумотлар 1.5-жадвалда келтирилган.

1.5-жадвал. Қурилиш ташкилотларида материаллар ҳисоби учун қўлланиладиган бошланғич ҳужжатлар классификатори⁴

№	Бошланғич ҳужжат номи	Тузувчи шахслар	Фойдаланувчилар	Тақдим этиш муддати
1	Ишончнома	Бухгалтерия	Бухгалтерия, таъминот бўлими	Олингандан сўнг 10 кун ичида
2	Материалларни қабул қилиш далолатномаси (М-7 шакл)	Омбор мудир	Бухгалтерия, таъминот бўлими	Жорий ойнинг охири куни
3	Омборга кирим қилиш ордери (М-4 шакл)	Омбор мудир	Бухгалтерия, таъминот бўлими	Жорий ойнинг охири куни
4	Лимит-забор варақаси (М-8 шакл)	Омбор мудир	Бухгалтерия, участка бошлиқлари, мастерлар	Жорий ойнинг охири куни
5	Талабнома (М-11 шакл)	Участка	Бухгалтерия,	Ҳар куни

⁴ Б.Ҳамдамов, К.Мисиров Бошқа тармоқларда бухгалтерия ҳисобининг хусусиятлари. – Тошкент, 2015 й.

		бошлиқлари, мастерлар	участка бошлиқлари, мастерлар	
6	Ички алмашув накладной (М-15 шакл)	Омбор мудирлари	Бухгалтерия, бошқа бўлинмалар	Ҳар куни
7	Счёт-фактура	Сотиш бўлими	Бухгалтерия, бошқа бўлинмалар	Ҳар куни
8	Инвентарларни ҳисобдан чиқариш тўғрисида далолатнома	Участка бошлиқлари, мастерлар	Бухгалтерия, бошқа бўлинмалар	Жорий ойнинг охирги куни
9	Материаллар ҳаракати тўғрисида ҳисобот (М-19)	Омбор мудирлари	Бухгалтерия, бошқа бўлинмалар	Жорий ойнинг охирги куни
10	Қурилишда асосий материаллар сарфи тўғрисида ҳисобот (М-29)	Участка бошлиқлари, мастерлар	Бухгалтерия, бошқа бўлинмалар	Жорий ойнинг охирги куни

Омборлардан материаллар қурилиш майдончаларига талабномалар, ички накладнойлар, лимит-забор қайдномалари асосида берилади. Бу ҳужжатлар икки нусхада тузилади ҳамда масъул ходимлар (бош инженер, ҳисобчи), шунингдек материалларни берган ва олган моддий жавобгар шахслар томонидан имзоланади.

Қурилиш майдончаларида омборлардан олинган материаллар учун моддий жавобгар шахслар бўлиб мастерлар, прораблар ёки бригадирлар ҳисобланади. Ушбу моддий жавобгар шахслар бўйнидаги материалларнинг қурилиш ишларига сарфланиши махсус ҳисобот (М-29 шакл) билан расмийлаштирилади. Ишлатилмаган материаллар қурилиш майдончаларидан омборларга ички накладнойлар билан қайтарилади.

Қурилиш ташкилотларида омбор мудирлари материалларнинг ҳолати ва ҳаракати бўйича ҳисоб сийёсатида белгиланган муддатларда материал ҳисоботларини тузадилар.

Таъкидлаш жоизки, республикада қурилиш ташкилотлари учун материал ҳисоботининг яхлит шакли тасдиқланган эмас. Қурилиш ташкилотларида ҳозирги кунда ҳам собиқ совет тизими даврида ушбу мақсадлар учун тасдиқланган махсус ҳисобот шаклидан (М-19 шакл) фойдаланиб келинмоқда. Бироқ, қурилиш ташкилотлари амалиётида бу ҳисоботни айнан тасдиқланган шаклда тузилмаётганлигини, аксинча уни турли ўзгартирилган кўринишларда тузиш ҳолатларини учратиш мумкин. Чунончи, айрим қурилиш ташкилотларида материаллар ҳисоботи фақат соний кўринишда, бошқаларда эса соний-суммовий кўринишда тузилмоқда.

Қурилиш ташкилоти бухгалтериясида материаллар ҳисоботи ва унга илова қилинган бошланғич ҳужжатлар ишлаб чиқариш заҳираларининг синтетик ва аналитик ҳисобини юритишга асос бўлиб ҳисобланади⁵.

Материаллар ҳисоботини (М-19 шакл) соний-суммовий кўринишда қуйидагича юритиш тавсия этилган (1.6-жадвал).

⁵ Б.Ҳамдамов, К.Мисиров Бошқа тармоқларда бухгалтерия ҳисобининг хусусиятлари. – Тошкент, 2015 й.

МАТЕРИАЛЛАР ҲАРАКАТИ ТЎҒРИСИДА ҲИСОБОТ⁶

2020 йил май ойи учун

№	Материал номи	Ўл-чов бирл.	Баҳо	Бош қолдиқ		Кирим		Чиким		Охири қолдиқ	
				Сони	Сумма	Сони	Сумма	Сони	Сумма	Сони	Сумма
1	Цемент	т	80000	2	160000	10	900000	6	510000	6	550000
2	Қум	м ³	3000	3	9000	10	35000	8	26000	5	18000
	Жами				169000		935000		536000		568000

Ҳисоботни ушбу кўринишда юритишга ҳозирги кунда қурилиш ташкилотиди материалларни ҳисобдан чиқаришда қабул қилинган баҳолаш усуллари катта таъсир кўрсатади. Чунончи, ФИФО усулини қўллаш ушбу ҳисоботни бир қанча варақлардан иборат бўлишига олиб келади. Чунки, бу усулга кўра материаллар номи бир хил бўлсада, лекин сотиб олиш нархлари турлича бўлганлиги учун алоҳида қаторларда кўрсатилади.

АВЭКО усулини қўллаш ҳисобот варақлари сонини камайишига олиб келади. Чунки, бунда материаллар номи бир хил бўлганлиги учун, уларнинг баҳосидан қатъий назар, бир қатордан ёзилади. Бу усулда материаллар ҳолати ва чиқимининг суммавий миқдори ҳисоботда ўртача баҳоларда кўрсатилади.

Материаллар ҳисоботи икки нусхада тузилади. Унинг биринчи нусхаси барча кирим ва чиқим ҳужжатлари бухгалтерияда қолади, бухгалтер томонидан текширилган ва раҳбар томонидан тасдиқланган иккинчи нусхаси эса омбор мудирига қайтарилади.

Хулоса ва таклифлар

1. Қурилиш объектларида сарфланаётган қурилиш материаллар ҳисоботларининг бухгалтерияга етиб келиши учун замонавий рақамлаштириш даврида янги материаллар сарфи учун махсус платформа ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқдир. Бунда, барча операциялар, яъни материалларнинг омборга кириб келишидан бошлаб, унинг қурилиш объектларига ишлатиб юборилгунгача бўлган жараён рақамли трансформация қилиниши керак. Ҳар бир материал жавобгар шахс шахсий рақамли имзога эга бўлиши билан таъминланиб, шу орқали уларнинг ишлаб чиқаришдаги материал олди-бердиси билан бўлган фаолияти фиксал хотирага жойлашиб боради.
2. Коррупция – энг катта иллат эканлигини билган ҳолда, ундан тезроқ қутилиш мақсадида инсон омилини камайтириб бориш зарур. Айниқса, қурилиш соҳасида тендерларда иштирок этиб, унда ҳалол йўл билан ютиб қурилиш билан шуғулланиш керак. Шундагина, мамлакатда фақатгина танилган иккита ёки учта йирик компаниялар бўлмасдан, қолган қурилиш корхоналарига эга бўлиб, соф рақобатни ривожлантириб бориш мумкин.

Фойдаланилган манба ва адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 27 ноябрдаги ПФ-6119-сон Фармонида 1-ИЛОВА: Ўзбекистон Республикаси қурилиш тармоғини модернизация қилиш, жадал ва инновацион ривожлантиришнинг 2021 — 2025 йилларга мўлжалланган стратегияси. www.lex.uz
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2017-2021 йилларда қишлоқ жойларда янгиланган намунавий лойиҳалар бўйича арзон уй-жойлар қуриш дастури тўғрисида” 2016

⁶ Қурилиш корхонасининг маълумотлари асосида ишлаб чиқилди

йил 21 октябрдаги 2639-сон қарори. www.lex.uz

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2017-2020 йилларда шаҳарларда арзон кўп квартирали уйларни қуриш ва реконструкция қилиш дастурини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2016 йил 22 ноябрдаги ПҚ-2660-сон қарори. www.lex.uz
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 3 февралдаги “2018 йил инвестиция ва инфратузилма лойиҳалари рўйхатини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПҚ-3507-сон қарори. www.lex.uz
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 майдаги “Ўзбекистон Республикасида Коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5729-сон Фармони. www.lex.uz
6. Ўзбекистон Республикаси Қурилиш вазирлигининг 2021 йил 28 майдаги “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси Коррупцияга қарши курашиш ва суд-ҳуқуқ масалалари қўмитасининг 2021 йил 19 майдаги 06/1-02/596-сон қарори ижросини таъминлаш тўғрисида”ги 114-сон буйруғи. www.mc.uz
7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Қурилиш соҳасида ахборот тизими ва географик ахборот технологияларини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2020 йил 19 ноябрдаги 732-сон қарори. www.lex.uz
8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Лойиҳа-қидирув ва қурилиш-пудрат ташкилотлари рейтингини ҳисоблаш ва юритиш тартибини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида” 2020 йил 9 ноябрдаги 699-сон қарори. www.lex.uz
9. Ҳамдамов Б., Мисиров К. Бошқа тармоқларда бухгалтерия ҳисобининг хусусиятлари. – Тошкент, 2015 й.
10. Рахимов М.Ю. Иқтисодиёт субъектлари молиявий ҳолатининг таҳлили. Ўқув қўлланма. –Т.: “Iqtisod-Moliya”, 2013
11. Применение цифровых технологий в строительстве: учеб. пособие / А. Х. Байбурин, Н. В. Кочарин. — Челябинск: Библиотека А. Миллера, 2020.
12. Интернет web-сайтлари: www.lex.uz, www.stat.uz, www.mc.uz, www.gh.uz, www.mbc.uz, www.soliqservis.uz, www.my.soliq.uz, www.strategy.uz.